

читаоцем се открива мноштво ауторових мисли, додуше често недовољно јасно изражених и само наговештених, тако да се стиче утисак да би за оно што је писац хтео рећи био потребан простор обимне књиге. У овом приказу су само најважније изнете. Није тешко запазити — с гледишта наше борбе против тенденција бирократизма и теоретских достигнућа — које би се од пишчевих идеја могле прихватити, а којима би се могле ставити примедбе (на пример мишао о методу и путевима уклањања бирократизма), али за то, нажалост, овом приликом нема могућности.

Стеван Врачар

Tax Institute: THE LIMITS OF TAXABLE CAPACITY. Princeton, 1953, 182 pp.

Амерички институт за проучавање пореских питања посветио је своје заседање из 1953 године дискусији граница националне пореске способности. Проблем није нимало нов за науку о капиталистичким јавним финансијама. У низу ранијих дела додиривано је питање докле се у опорезивању може ићи а да тиме не буду угрожене било основе на којима почива друштвено-економска структура, било њена будућа способност да даје пореске приходе, са често изражаваним гледиштем да укупно пореско оптерећење од 15% националног дохотка претставља максимум који се под нормалним околностима никако не би смео прекорачити (Вастејбл). Али ако проблем није нов, он је данас свакако актуелнији него у било којој ранијој фази економског развоја, — актуелнији него пре двадесетпет година када га је Џосиа Стемп подвргао најбрижљивијем испитивању, одбијајући да да категоричан одговор који би важио за све земље и за све околности (J. Stemp: *Wealth and Taxable Capacity*, 1930). Актуелност проблема потиче отуда што је дугорочна тенденција повећања државних функција имала за последицу не само нову потврду класичног закона апсолутног пораста државних расхода, већ је такође дошло и до изразитог повећања пореских прихода у односу на националну производну способност. Од почетка овог века до 1950 учешће пореског оптерећења у расподели националног дохотка порасло је у Француској од 16,2 на 30%, у Шведској од 5,9 на 14,3%, у Канади од 3,9 на 18,7%, у Аустралији од 4,3 на 16,3%, у Новом Зеланду од 7,8 на 27,3%, у Сједињеним Државама од 7,5 на 29,2%, а у Великој Британији од 9,9 на 40,1% (A. S. Bloch: *The Relation of Tax Policy to Economic Growth*, *ibid.* стр. 174).

Реакција на овакав притисак пореског система на приватно поседоване економске изворе морала се пре свега јавити код приватног капитала чим су прошле изванредне ратне и непосредно послератне околности. У Сједињеним Државама она је дошла до изражаја у захтевима да се уставним путем одреди максимум пореског оптерећења од 25%, који би се односио не само на укупно национално опорезивање, већ и на опорезивање индивидуалног дохотка. Дискусија организована од стране Института, мада није непосредан резултат ових практично-политичких захтева, одражава општу најновију тенденцију приватног капитализма да доведе до смањења државних расхода. Она обилује уобичајеним аргументима о негативном дејству високог пореског оптерећења на акумулацију приватног капитала, уз истовремено упадљиво отсуство било какве анализе последица које би драстична редукција државне потрошње имала по процес целокупне друштвене репродукције, па према томе и по процес новог формирања приватног капитала.

Граница националне пореске способности капиталистичке привреде са јаким државним сектором може се посматрати са две тачке гледишта. Прво, може се тврдити да је она достигнута тек онда кад укупна акумулација капитала — приватног и државног, узетих заједно — почне да опада и кад се ово опадање има приписати искључиво или првенствено високом пореском оптерећењу које је пропраћено непродуктивном државном потрошњом. Друго, може се изоловано посматрати приватни сектор, у ком случају није више релевантна стопа економског прогреса националне привреде као целине, већ напредак приватног сектора који се налази под јаким пореским притиском. Овако посматрана, национална способност да издржи пореско оптерећење је много нижа; чак и ако се узму у обзир „индуциране“ приватне инвестиције под дејством државне потрошње, релативна стагнација приватног сектора изгледа неизбежна. Дискусија Института, са једним изузетком, има у виду овај последњи критеријум; због тога она пре осветљава ефекте савременог пореског система на приватнокапиталистичке стимулусе него што анализира максимум пореског оптерећења који без смањења опште стопе економског прогреса може да издрже „мешовита“ привреда под разним алтернативама државне потрошње.

Уколико је вођена у овако суженом оквиру, дискусија није дала ни много оригиналних идеја ни емпириског материјала на основу кога би се могло дефинитно закључити да садашња висина опорезивања претставља кочницу за акумулацију приватног капитала. Разуме се, смањење финансиских средстава расположивих за акумулацију неминовно наступа при сваком опорезивању, те није тешко доказати да ће то смањење бити утолико значајније уколико је оптерећење дохотка у вишим класама теже. Али проблем није у томе већ у доказивању да постојећа висина и структура опорезивања кочи реалну акумулацију и оног дела капитала који је остао неопорезован, ликвидирајући стимулус за упуштање у нове ризике. Ово, међутим, није било могуће доказати. Високо опорезивање капиталистичког дохотка, а нарочито околност да је оно двоstrуко (најпре као дохотка акционарских друштава, а затим као дохотка од расподељених дивиденди) утиче у правцу смањења понуде на тржишту капитала, јер се велики део профита задржава у предузећима у сврху даљег директног пласирања. Ово свакако смањује флуидност у кретању капитала између разних сфера производње, али бар досад нема знакова да је доводило до имобилизације нерасподељених профита и тиме до редукције укупног снабдевања капиталом. Негативна дејства изгледају несумњиво утврђена само код пореза на наслеђе. Америчка стопа од 77% на износе преко 10 милиона долара довела је до опсежног стварања фондација које су ослобођене пореза. Ово је с једне стране имало за резултат одвлачење капитала од ризичног пласирања, а с друге стране је ликвидирало свако фискално дејство пореза кад год је до стварања фондација дошло, те је ефективна пореска стопа била једнака нули. У случајевима мањих наслеђа стопе су још увек довољно високе да изискују масовну ликвидацију предузећа како би се пореска обавеза могла измирити (I. de Vegh: Limits of Taxable Capacity with Respect to Death Taxation, *ibid.* стр. 78). Та ликвидација се често спроводи продајом предузећа мамутским акционарским друштвима; и утолико порез на наслеђе није само метод делимичне експропријације у корист државе, већ исто тако и средство за централизацију капитала.

Најинтересантнији и најамбициознији прилог дискусији је студија познатог аустралиског економисте Колина Кларка о инфлацији као граници пореског оптерећења (Colin Clark: Long-run

Effects of Taxation upon Value of Money, *ibid.* стр. 141—150). Све друге анализе имају у виду ограничавање стимулуса за економску активност или избегававање поступака подложних порезивању, који настају услед високог оптерећења појединачним порезима. Кларк, међутим, посматра *укупно* оптерећење, које, кад пређе извесну одређену границу, изазива такву реакцију моћних друштвених група да долази до инфлационог процеса који после извесног времена аутоматски снижава фискални терет испод критичне тачке. У мирнодопским периодима и за нетоталитарне капиталистичке привреде критична тачка је око 25% од националног дохотка. Чим се она пређе, у формирању опште финансиске политике почињу да преовлађују групе којима је у интересу редукција притиска јавног дуга на државни буџет и опште смањење реалне вредности фиксних обавеза; капиталистички предузетници се више не могу опирати захтевима радничких синдиката за повећање номиналних најамнина, који имају за сврху преваљивање пореза; сами предузетници се упуштају у расипничке пословне издатке који смањују доходак подложен порезивању, јер је свака допунска јединица дохотка све теже опорезована (претпоставља се прогресивно опорезивање); ефективно радно време и интензитет рада опадају јер уместо тзв. доходног дејства пореза (тј. уместо напора да се повећаним радом одржи реални доходак упркос опорезивању) наступа супститутивно дејство (тј. одустајање од рада услед сувише тешког оптерећења, нарочито уколико оно обухвата артикле који нису најнеопходнији, односно уколико прогресија постаје врло оштра код доходака изнад минимума).

Кларк је поставио своју тезу још 1945 и поновио је отада неколико пута, покушавајући да докаже статистичким материјалом да је опорезивање преко 25%, и после Првог и после Другог светског рата, било праћено инфлацијом и да је касније стабилизација увек вршена на нивоу порезивања испод ове критичне тачке. Опсежна дискусија која је последњих година по овом питању вођена (истичу се Пехман, Мајер, Смит, Гуд, Билер, Хелер и Смитис) показала је да статистички материјал није конклузиван; инфлациони процес се развијао и код нижег нивоа опорезивања, а у оним случајевима кад је постојала временска подударност између Кларкове критичне тачке и инфлације, вероватније је да су за настајање инфлације били од много већег значаја трећи фактори (нарочито буџетски дефицит). Немогуће је узети једну одређену релативну висину пореског терета и сматрати је општом критичном границом, не базирајући се притом на ниво дохотка, структуру пореског система и конкретне привредно-политичке околности у свакој појединој земљи.

Али с друге стране Кларкова концепција се ипак може сматрати значајним доприносом фискалној теорији у једном ширем смислу. Она је показала да опорезивање не мора увек да буде дефлациони фактор и да чак и при потпуном покриву државних расхода пореским приходима стабилност новчаног система (па према томе и будућа реална вредност пореских прихода) не мора да буде обезбеђена. Уколико је степен организованости водећих друштвених група већи а односи класних снага уједначенији сасвим се може очекивати да ће свака од тих група покушавати да повишењем цена (укључујући и цену радне снаге) очува сопствени реални доходак кад год се већ високом пореском оптерећењу додаје даље оптерећење; а овај исход је утолико вероватнији уколико повећано порезивање није праћено ни директним контролним мерама (максимирањем цена и најамнина уз систем алокације) ни рестриктивном монетарном политиком. Мада ово још увек не мора да значи утврђивање апсолутне границе пореске способности, нарочито с об-

зиром на околност да ће на монетарни развој бити од јачег утицаја апсолутни ниво државних расхода и евентуално постојање дефицита у државним финансијама, ипак је несумњиво да се под извесним околностима инфлационо дејство допунског пореског оптерећења никако не може искључити. Ова могућност, пак, баца ново светло не само на досад опште усвојене принципе монетарне и фискалне политике, већ такође указује на нове моменте који се морају имати у виду код оцене способности фискалног система да решава проблем репродукције целокупног друштвеног капитала.

Драгослав Аврамовић